



ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО; ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Б. В. Деревянко

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри господарського та екологічного права
Донецького юридичного інституту
Луганського державного університету
внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка

УДК 346.7:378.3

ВИГОТОВЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОДУКТУ ЯК НАДАННЯ ДОДАТКОВИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ ОСВІТИ

Визначено практичну та законодавчу можливість вітчизняних навчальних закладів створювати інноваційний продукт. Вказано на необхідність доповнення спеціального законодавства про освіту та інновації нормами у розвиток положень ст. 12 та глави 34 Господарського кодексу України.

Ключові слова: навчальний заклад, інноваційний продукт, Господарський кодекс України, договір на створення і передачу науково-технічної продукції, договір про спільну діяльність.

На сучасному етапі розвитку суспільства, науки і техніки в Україні продовжує мати місце недооцінка інноваційного потенціалу навчальних закладів (НЗ) взагалі та вищих навчальних закладів (ВНЗ) зокрема. Така ситуація є не виправданою і такою, що заслуговує на дослідження з метою виправлення.

Значне поліпшення якості освіти за рахунок удосконалення її методико-матеріальної забезпеченості є одним із завдань глобалізації. У ХХІ столітті відбувається поступовий перехід від репродуктивної, авторитарної освіти до освіти гуманістичного, інноваційного типу зі збереженням української культурно-історичної традиції. ВНЗ повинні виступати в цьому не як об'єкти, а як суб'єкти формування освітнього простору, тому що в подальшому у межах "Європейського простору вищої освіти" буде підвищуватися їх відповідальність за якість вищої освіти [1, с. 34]. І в межах новітніх освітніх програм знаходить місце науково-інноваційна складова, спрямована на виявлення учнів і студентів, які мають аналітичні здібності, стимулювання педагогів і студентів до вироблення нового продукту під час практичних занять та у спеціальних лабораторіях, залучення представників промислових та інших підприємств до участі у фінансуванні та реалізації науково-інноваційних проектів.

Розгляду питань, пов'язаних із правовим регулюванням надання освітніх послуг, діяльністю НЗ та ВНЗ, управління ними та ін. у межах наук господарського, цивільного, адміністративного права та державного управління присвячували роботи такі вітчизняні вчені: В. Б. Авер'янов, Д. Н. Бахрах, В. М. Бесчастний, Т. М. Боголіб, Н. С. Волкова,



О. Ф. Долженков, С. А. Загородній, Т. П. Козарь, М. Н. Курко, С. І. Мандрик, Н. Н. Мельничук, В. О. Меркулова, А. О. Монаєнко, О. А. Овчінніков, Є. А. Огаренко, В. О. Огнев'юк, О. В. Плющ, Г. О. Пономаренко, В. В. Резнікова, Г. П. Савош, Л. С. Соколова, В. М. Співак, В. Я. Тацій, В. П. Тимошук, В. Г. Чорна, О. Х. Юлдашев та інші. Проте комплексного аналізу проблем правового регулювання виготовлення інноваційного продукту НЗ як додаткової послуги, яка може надаватися у сфері освіти, названими вченими не проводилося.

Метою статті є визначення законодавчої та практичної можливості виготовлення інноваційного продукту як надання додаткових послуг у сфері освіти і визначення шляхів сприяння цим процесам.

Російськими економістами пропонується надшвидкими темпами переводити економіку на інноваційний шлях розвитку.

Для цього важливо нарощувати зусилля на таких напрямках, як:

а) збільшення обсягів бюджетного та позабюджетного фінансування освітніх установ (у тому числі з урахуванням світової практики пріоритетного ресурсного забезпечення освіти);

б) збільшення частки висококваліфікованих працівників у структурі випускників системи довузівської професійної освіти, у тому числі на основі покращення якості навчальних програм;

в) підвищення престижності і привабливості для населення і бізнесу установ спеціальної професійної освіти, здатних готувати високоякісні і затребувані життям кадри робочих і спеціалістів;

г) сприяння зростанню управлінської та педагогічної кваліфікації спеціалістів установ довузівської професійної освіти початкового та середнього ступеня, надання цим організаціям інноваційного та інтегрованого характеру, що відповідає перспективним вимогам ринку праці [2, с. 39].

Проте на сьогодні, на жаль, у досліджуваних правовідносинах присутній “пострадянський синдром”, за якого освіту відділено від науки.

Це свідчить про те, що Україна отримала у спадок організацію наукової діяльності, яка відрізняється від західної. Типова закордонна практика передбачає, що університети, де студенти отримують знання, обов'язково є осередками наукових досліджень [1, с. 27].

Як вважає О. Х. Юлдашев, проект Закону “Про внесення змін до Закону України “Про вищу освіту” і Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів ніяк не пов'язані. Пояснюється це просто. Різні колективи, різні розробники згаданих документів. Скоріше за все, розробкою законопроектів про освіту займаються одні, а підготовкою проектів відповідного законодавства про науку — зовсім інші фахівці. І можна бути впевненим, що вони не контактують [3, с. 275]. Така ситуація може бути цілком природною для нашої країни.

Безпідставно ВНЗ “не знайшлося місця” у Законах України “Про інноваційну діяльність” та “Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” [4, с. 100].

Слід сказати, що зазвичай у нас освіта відділена не тільки від науки, але і від практики. Різні сфери життєдіяльності розвиваються окремо. Часто буває, що пошук шляхів вирішення певної проблеми проводиться одночасно конструкторським бюро великого заводу та спеціалізованим науково-дослідним інститутом. При цьому у випадку інтеграції собівартість досліджень могла б бути як мінімум удвічі дешевшою (а з урахуванням синергії — у кілька разів). НЗ часто залишаються осторонь від пошуку інноваційних рішень чи виготовлення інноваційного продукту, необхідного практиці.

У Європі до суб'єктів реалізації інноваційних програм і проектів належать освітні та наукові заклади, а також представники індустрії. Так, у ФРН підприємницькі об'єднання покладають на себе відповідальність за організацію і зміст професійної освіти та запровадження освітніх інновацій [2, с. 54]. При цьому “покладають відповідальність” означає, що фінансують і забезпечують необхідними ресурсами. У нас же незважаючи на наявність законодавства, яким передбачено мінімальні розміри відрахувань на освіту та



інноваційний розвиток, — їхнє фінансування зменшується.

Сказане призвело до погіршення стану матеріально-технічної бази ВНЗ та їх соціальної інфраструктури, гальмувало й продовжує гальмувати впровадження інноваційних технологій і засобів навчання. Ці обставини обумовили появу такого виду освітніх послуг, як платні, що отримали законодавче закріплення як додаткові джерела фінансування державних ВНЗ [5, с. 8].

У РФ для подолання проблем фінансування наукових досліджень у НЗ та залучення промислових підприємств й інших суб'єктів господарювання до цих процесів наказом Міністерства науки і освіти від 16 червня 2000 року № 1788 було затверджено науково-технічну програму “Наукові дослідження вищої школи за пріоритетними напрямками науки і техніки”, яка має підпрограму “Інновації вищої школи та їх реалізація”. На базі концепції інноваційного розвитку “університет — підприємство — галузь — територія” для координації робіт вищою школою створено інноваційно-інвестиційні центри та комплекси. Їх діяльність дещо покращила стан справ, але головним є розробка нової державної стратегії інноваційного розвитку із більш чітким визначенням саме інвестиційних можливостей вищої школи як у забезпеченні кадрового потенціалу, так й інноваційного технологічного забезпечення [1, с. 28].

У Україні постановою уряду від 27 серпня 2010 року № 796 затверджено Перелік платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної та комунальної форми власності. У цьому Переліку п. 2 передбачено можливість надавати 19 видів платних послуг у сфері наукової та науково-технічної діяльності [6]. Випадок, коли інноваційні дослідження здійснюються на оплатній договірній основі із суб'єктами господарювання або державними органами, виглядає найбільш ефективним. Проте орієнтуватися лише на кошти, які можуть бути отримані за договором на створення і передачу науково-технічної продукції не варто. Необхідні додаткові інвестиції у розвиток матеріально-технічних та інтелектуальних ресурсів НЗ.

Інвестиції повинні спрямовуватися для отримання інноваційного продукту шляхом застосування потужностей НЗ. Проте і НЗ через інвестиції, отримані від промислових та інших суб'єктів господарювання і держави, можуть та повинні запроваджувати інноваційні технології у процесі своєї діяльності.

У плануванні інноваційного розвитку освітніх установ В. Лісов вважає важливим виділяти такі основні типи нововведень:

а) педагогічні (використання нових способів і прийомів засвоєння учнями матеріалу з дисциплін, побудови навчально-виховного процесу, організації самостійної роботи учнів і їх “занурення” у виробничі реальності);

б) інформаційно-технологічні (застосування автоматизованих систем збору і передачі даних, контролю й аналізу вітчизняних показників діяльності установ тощо);

в) економічні або економіко-управлінські (запровадження нових систем планування, матеріального і морального стимулювання, нормативних підходів тощо);

г) організаційні або організаційно-управлінські (пов'язані, перш за все, з прогресом інтеграції за участю установ початкової та спеціальної професійної освіти в усіх можливих формах);

д) соціальні (спрямовані на забезпечення більш високого рівня соціально-психологічної студентської спільноти, на соціалізацію освіти тощо) [2, с. 49].

Як бачимо, реалізація інновацій в освітній сфері як і в інших галузях та сферах виробництва залежить від інвестицій. При цьому інвестиції, отримані з різних джерел, витрачаються на вироблення та запровадження інвестицій у виробництво та саму освітньо-наукову діяльність.

На думку російського економіста, у РФ організація конкурсного розподілу інвестиційних ресурсів МОН РФ потребує перебудови. Тут необхідне вироблення на федеральному рівні пріоритетної сукупності цільових інноваційних завдань, які до снаги окремо взятим установам професійної освіти або їх регіональним і/або галузевим пулам. Умови конкурсу повинні містити критерії оцінки повноти та якості проектного вирішення



цільового завдання, відповідні обсяги і строки фінансування. При цьому самі інноваційні проблеми, вирішення яких виносяться на конкурс, повинні тісно пов'язуватися зі стратегією інноваційного розвитку національної системи професійної освіти [2, с. 47]. Те саме можна сказати і про реалізацію інвестиційних ресурсів МОН, сім'ї, молоді та спорту України. Програми інноваційного розвитку економіки повинні передбачати в якості виконавців і НЗ. А діяльність НЗ з проведення наукових досліджень повинна додатково фінансуватися з державного бюджету та інших джерел.

Джерелами інвестування можуть бути державні та зарубіжні субсидії, банківські кредити, кошти замовників і спонсорів, розширення системи грантів, розвиток інноваційних фондів, економічне стимулювання і пільгове оподаткування вищої освіти. Держава має забезпечити оптимальне співвідношення інвестицій із бюджетних і позабюджетних, вітчизняних і зарубіжних джерел, створити відповідну правову базу, щоб не втратити пріоритет національних інтересів в освіті, не послабити її загальноосвітній характер [7, с. 61].

Прогресивним виглядає утворення так званих наукових або технічних парків. Тим більше, що позитивний досвід їх функціонування є і в Україні і в багатьох зарубіжних країнах. Сьогодні у найбільш розвинених країнах світу існують та успішно функціонують сотні таких структур, і їхня кількість безупинно зростає [8, с. 83]. Відповідний Закон України "Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків" надає можливість на основі договору про спільну діяльність створювати організаційні засади виконання проектів технологічних парків з виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції, а також містить норми, якими передбачено заходи фінансової підтримки проектів, цільові субсидії, кредити для проектів технопарків [9].

Сербський дослідник А. Чіріч пропонує розвивати в університеті форму наукових парків через:

- утворення галузевих інноваційних інкубаторів при факультетах, що мають кадровий та інший інноваційний потенціал;
- утворення інкубатора у самому університеті на основі об'єднання інноваційного потенціалу факультетів у складі університету [10, с. 446]. Видається, що в українських реаліях слід починати з другого варіанту, який поступово перейде до першого.

Проте й утворення та утримання технопарку вимагає значних інвестицій, які треба вилучити з виробництва, де їх також бракує.

Щоб зацікавити суб'єкта господарювання до створення та участі в інноваційно-виробничих об'єднаннях підприємств, О. В. Куцурубова-Шевченко слушно (за певними уточненнями і зауваженнями) вважає за необхідне закріпити у законодавстві такі форми державного стимулювання:

- пряме бюджетне фінансування наукових досліджень і розробок, що виконуються в господарському об'єднанні через вузівські науково-дослідні лабораторії і мають в подальшому впроваджуватися на виробництві учасника об'єднання;
- поширення на господарське об'єднання пільгових умов оподаткування, які має ВНЗ;
- пільгове кредитування інноваційних проектів, які здійснюються в рамках господарського об'єднання за участі ВНЗ [11, с. 209].

Зрозуміло, що надання інвестиційних, податкових та інших пільг, дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій та інших привілеїв хоча і передбачено ч. 2 ст. 12 Господарського кодексу України та нормами спеціального законодавства, проте в умовах намагання проведення Україною жорсткої монетарної політики є небажаним.

Однак "внесок держави та суспільства в університет не є збитком... Витрати такого роду являють собою довгострокові інвестиції суспільства у фундаментальні дослідження, у техніко-технологічний, економічний, соціальний, охорони здоров'я, культмасовий, духовний та інші види розвитку суспільства. Проте університету слід більше розвивати спосіб набуття власних додаткових засобів, особливо здійсненням НДДКР, проектів та



інноваційного трансферу знань” [10, с. 447].

Отже, для України є типовою ситуація, коли різні міністерства та різні центральні органи виконавчої влади, вишукуючи шляхи подолання однакових проблем, зовсім не контактують між собою. Так само, вітчизняні навчальні, наукові установи та виробничі підприємства часто окремо одні від інших займаються науковими дослідженнями, намагаючись розробити інноваційний продукт. При цьому і державою, і виробничими суб'єктами господарювання НЗ в якості генераторів інноваційних ідей розглядаються в останню чергу. Проте сучасні НЗ (особливо ВНЗ) мають значний науковий потенціал, а вітчизняне законодавство не забороняє їм здійснювати наукові дослідження, виготовляти інноваційний продукт, укладати договори на створення і передачу науково-технічної продукції, а також утворювати або входити до складу об'єднань підприємств, укладати договори про спільну діяльність та ін.

Виведення вітчизняних НЗ на рівень навчально-науково-дослідницьких ВНЗ європейського рівня можливе завдяки застосуванню механізму навчально-науково-промислової інтеграції із залученням інвестицій із практичної у навчально-наукову сферу шляхом утворення технопарків та інших об'єднань підприємств, спрямованих на розроблення інноваційного продукту і запровадження його у практику. Загальні шляхи сприяння цим процесам на сьогодні визначено ст. 12 та главою 34 Господарського кодексу України; у межах засобів регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання можна передбачити однозначні норми у Законах України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків”, “Про інвестиційну діяльність”, “Про інноваційну діяльність” та ін. А найближчі дослідження повинні спрямовуватися саме на розвиток способів набуття ВНЗ власних додаткових засобів, особливо здійсненням НДДКР, проектів та інноваційного трансферу знань.

Список використаних джерел

1. Внукова, Н. Інноваційний потенціал вищої школи у глобальних викладах XXI століття [Текст] / Н. Внукова // Вища школа. — 2010. — № 12. — С. 26-36.
2. Лисов, В. Довуззовское профессиональное образование в России: нынешнее состояние и вопросы модернизации [Текст] / В. Лисов // Российский экономический журнал. — 2008. — № 7-8. — С. 35-55.
3. Юлдашев, О. Х. Як вивести українську націю на новий цивілізаційний рівень (дійсне реформування у сфері освіти) [Текст] / О. Х. Юлдашев // Актуальні проблеми держави і права. — 2010. — Вип. 52. — С. 274-280.
4. Спасибо-Фатеева, І. Необхідність трансформації українських вузів для запровадження інноваційної моделі приватно-державного партнерства [Текст] / І. Спасибо-Фатеева // Вісник Академії правових наук. — 2008. — № 2 (53). — С. 97-105.
5. Пономаренко, Г. О. Поняття та особливості освітніх послуг, які надаються державними вищими навчальними закладами [Текст] / Г. О. Пономаренко // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. — 2009. — № 3 (46). — С. 6-14.
6. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності : постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. № 796 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Вся база “Законодавство України”. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=796-2010-%EF.
7. Боголіб, Т. Характер і особливості ринкових відносин у системі вищої освіти [Текст] / Т. Боголіб // Підприємництво, господарство і право. — 2006. — № 8. — С. 57-61.
8. Куцурубова-Шевченко, О. В. Господарсько-правові проблеми функціонування державних вищих навчальних закладів [Текст] / О. В. Куцурубова-Шевченко // Економіка та право. — 2009. — № 1. — С. 80-85.
9. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків : Закон України від 16.07.1999 р. № 991-XIV [Текст] // ВВР. — 1999. — № 40. — Ст. 363.
10. Чирич, А. Современная роль университета и его реформа [Текст] / А. Чирич // Університетські наукові записки. — 2007. — № 2 (22). — С. 438-447.
11. Куцурубова-Шевченко, О. В. Правові умови створення та діяльності господарських об'єднань за участі вищих навчальних закладів [Текст] / О. В. Куцурубова-Шевченко // Правові проблеми взаємодії держави і бізнесу : матеріали I Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., присвяч. 90-річчю СНУ ім. В. Даля (м. Луганськ, 3-10 лютого 2010 р.) / за заг. ред. О. В. Шаповалової. — Луганськ : Вид-во СНУ, 2010. — С. 207-210.



Рекомендовано до друку кафедрою господарського та екологічного права
Донецького юридичного інституту
Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка
(протокол № 8 від 20 квітня 2011 року)

Надійшла до редакції 30.04.2011

Деревянко Б. В. Производство инновационного продукта как предоставление дополнительных услуг в сфере образования

Определена практическая и законодательная возможность учебных заведений создавать инновационный продукт. Показана необходимость дополнения специального законодательства об образовании и об инновациях нормами в развитие положений ст. 12 и главы 34 Хозяйственного кодекса Украины.

Ключевые слова: учебное заведение, инновационный продукт, Хозяйственный кодекс Украины, договор на создание и передачу научно-технической продукции, договор о совместной деятельности.

Derevianko, B. V. Production of Innovative Product as Granting of Additional Services in the Field of Education

The practical and legal ability of educational institutions to create innovative product has been identified in the article. The need to supplement the special educational and innovational law in the development of the provisions of Article 12 and Chapter 34 of the Commercial Code of Ukraine has been shown.

Key words: educational establishment, an innovative product, the Commercial Code of Ukraine, the agreement on the creation and transfer of scientific and technical products, an agreement on joint activities.

